

РОЗДІЛ 3

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА І ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ І УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Куликова Людмила Анатоліївна,

асистент

Камишова Тетяна Миколаївна,

кандидат філологічних наук, старший викладач

Викладання іноземних мов у контексті культурологічної парадигми

Мова є засобом комунікації між представниками різних народів і культур. Ключове питання постає у вирішенні актуального завдання оволодіння іноземними мовами, які повинні вивчатися у нерозривному поєднанні зі світом та культурою спільноти, яка говорить цими мовами. Навчити людей не тільки розумінню іноземної мови, але й спілкуванню нею, є складним завданням. Воно ускладнюється, бо постала необхідність у більш ретельному і глибокому вивченні світу носіїв мови та в широкому етнографічному сенсі слова їх культури, національного характеру і менталітету, способу життя тощо. Знання соціального і культурного життя народу, який говорить цією мовою, є невід'ємним елементом вживанням слів даної спільноти у реальному спілкуванні.

Аналіз основних досліджень і публікацій доводить, що подолання мовного бар'єру недостатньо для здійснення ефективної міжкультурної комунікації. Національно-специфічні елементи в лексичних та інших системах мови і культури в останні десятиріччя були описані дослідниками у

різних аспектах. Серед досліджень, в яких здійснювався аналіз функціонування мовних одиниць у соціально-культурному просторі, слід відзначити роботи таких науковців, як Ж.П. Віне, Г. Гачев, Ж. Дарбельне, В.

Дорошевський, В. Муравйов, Ю. Степанов, І. Стернін, К. Хейл та інші. Усі ці дослідники доходять висновку, що мова не існує поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, які характеризують спосіб життя людини та народу. В основі мовних структур лежать структури соціокультурні. Діалог культур часто ускладнюється через наявність лакун, або понять, які є відсутніми в одній мові і функціонують в іншій.

Існує необхідність вирішення проблеми непорозумінь у процесі міжкультурного спілкування з урахуванням теорій міжкультурної комунікації, де розглядаються питання взаємодії культур. Дослідження взаємозалежності і тісного зв'язку викладання іноземних мов та міжкультурної комунікації є першочерговим завданням. Людина живе у суспільстві. Вона спілкується з іншими представниками певного суспільства. Саме мова пов'язує людей і об'єднує їх через спілкування. Суспільства не існує без спілкування і без суспільства не може бути соціальної, культурної, розумної людини. Складаючись у мову, слова виділяють людину зі світу тварин. Без слів не може обійтися жодна наука чи спеціальність. Вони потрібні для формування на базі знань досвіду, збереження його і передачі наступним поколінням. Отже, комунікація править людьми, їх життям і розвитком, їх поведінкою і пізнанням світу та самих себе як частини цього світу. Будь-яка спроба є важливою і виправданою для осмислення комунікації між людьми, для розуміння, що їй сприяє і що заважає, бо спілкування – це стрижень і основа існування людини.

Суть цього процесу влучно висловив А.П. Садохін: «Міжкультурна комунікація характеризується як особливий вид комунікації представників різних культур, у процесі якого здійснюється як обмін інформацією, так і культурними цінностями культур, що взаємодіють. Цей процес не обмежується лише знанням іноземної мови, а також вимагає знання духовної і матеріальної культури іншого народу, моральних установок, цінностей, релігії та світоглядних уявлень, які в поєднанні можуть визначити модель поведінки партнерів по комунікації. Сьогодні неможливо вивчення іноземних

мов з їх використанням в якості засобу міжнародного спілкування без різнобічного і глибокого знання культури носіїв мов, їх способу життя, менталітету, національного характеру, бачення світу, традицій, звичаїв тощо. Тільки поєднання мови і культури забезпечить плідне та ефективне спілкування» [3, с.95].

Міжкультурна комунікація відбувається на індивідуальному та груповому рівнях. Людина є основним суб'єктом міжкультурної комунікації на обох рівнях. Поведінка кожної людини визначається нормами і цінностями культури, до якої вона включена. Відповідно, для кожного учасника міжкультурної взаємодії має існувати своя власна система правил, які обумовлені його соціокультурною приналежністю. Ось чому представники різних культур при безпосередньому спілкуванні мають необхідність подолати не тільки мовні відмінності, але й відмінності етнічного та соціокультурного характеру.

Відмінності між культурами, які склалися при формуванні кожної етнічної культури є об'єктивною підставою для міжкультурної комунікації. Стосунки і життєдіяльність людей визначені існуючими нормами, що практично регулюють усі області людської поведінки та мислення. Вони впливають на міжособистісні відносини, оцінки та характер сприйняття. Виховання, освіта, звичаї, традиції, історична пам'ять і мова створюють орієнтаційну систему, яка слугує людям для успішного розв'язання різних проблем і життєвих ситуацій.

При контакті з індивідами, які у своїй поведінці використовують інші культурні норми, відбувається усвідомлення особливостей власної культури. Найчастіше такого роду взаємодія при цьому спричиняє дискомфорт і ситуації конфлікту. Вони є вимогою ґрунтовного дослідження. Грушевицька Т.Г. зазначає, що скільки існує етнічне та культурне розмаїття людства, стільки ж існує прагнення зрозуміти поведінку представників чужих культур. Таким же стародавнім є бажання не брати до уваги інші культури чи

розцінювати людей цих культур в якості носіїв другого сорту, у яких відсутні особистісні якості та їх культура [2].

Протягом усієї історії людства існувало протилежне ставлення до інших культур. Подібна дилема у трансформованому вигляді зберігається і в сучасних умовах. Своє вираження вона знаходить у дискусіях і суперечках науковців про предмет, об'єкт, зміст і мету міжкультурної комунікації. Як результат, виникло кілька теорій міжкультурної комунікації, де досліджуються проблема взаємодії культур. Найбільш відомими теоріями міжкультурної комунікації вважають теорію високо- і низькоконтекстуальних культур Е. Холла, теорію культурних вимірів Г. Хофштеде та теорію культурної грамотності Е. Хірша [7; 9; 8].

1) Теорія високо- і низькоконтекстуальних культур Е. Холла [7].

Американський антрополог Е. Холл описав, як поведуться люди, що належать до різних видів культур у певному колі особистісного простору. Ним зазначено, що різні групи характеризуються культурно-комунікативними зразками. Дослідником розроблено їх загальну типологію по відношенню до контексту – навколишнього середовища, інформації і того, що супроводжує певна культурна подія. Культури відрізняються своїм «читанням контексту» та використанням прихованої інформації, що міститься у кожній ситуації. Складність культури вища тоді, коли для розуміння соціальної ситуації необхідно більше контекстуальної інформації, коли складніше дати оцінку соціальній ситуації і правильно зрозуміти «чужаків». Усі культури в залежності від характеру використання часу і простору Е. Холл розділив на висококонтекстуальні, низькоконтекстуальні і культури з переважаючим монохронним або поліхронним використанням часу [7, с.24].

Згідно досліджень Е. Холла, результати і характер процесу комунікації визначаються ще й ступенем інформованості його учасників. Ступінь інформованості, в свою чергу, залежить від швидкості обміну інформацією між членами мережі і щільності соціальних зв'язків. Відповідно до цього, всі культури можуть бути класифіковані за ознакою сильної і слабкої

контекстуальної залежності. Спільноти з використанням щільної інформаційної мережі можна віднести до країн культур з «високим контекстом» (Іспанія, Франція, Італія, Японія, Країни Близького Сходу). Люди в цих країнах потребують лише незначної кількості додаткової інформації для ясної картини того, що відбувається, оскільки вони завжди добре поінформовані в силу високої щільності неформальних інформаційних мереж. Багато інформації для представників висококонтекстуальних культур передається з допомогою немовного контексту – статусу, ієрархії, манери поведінки людини, її зовнішнього вигляду, умов проживання тощо [7].

До представників спільнот з «низьким контекстом» можна віднести жителів Швейцарії, Німеччини, північно-європейських і скандинавських країн, США. Вони мають менший обсяг обміну інформацією і більш вільну мережу зв'язків у їх соціальному оточенні. Вони належать до групи культур з практично відсутніми неформальними інформаційними мережами. Дані культури вважаються менш однорідними. Їх представники не змішують роботу з особистими стосунками та різними аспектами повсякденного життя. Як наслідок – слабка інформованість та велика потреба в одержанні додаткової інформації, щоб при спілкуванні розуміти представників інших культур [7].

Час слугує також важливим показником ритму діяльності і темпу життя, які прийнятні в певній культурі. Головним організуючим фактором комунікації і життя виступає культура використання часу. Для міжкультурної комунікації надзвичайно важливою є система використання часу в кожній культурі. Щоб зрозуміти партнера, слід знати розуміння часу в його культурі. Е. Холл ділить культури на поліхронні (країни Латинської Америки, Близького Сходу, Росія та Середземномор'я) та монохронні (США, Німеччина, ряд північноєвропейських країн). У першій групі країн кілька видів діяльності проводиться в певний відрізок часу. У країнах з монохронною культурою час розподіляється так, що можливий лише один вид діяльності в певний відрізок часу.

Для концентрації людини на чому-небудь у певний часовий відрізок, час у монохронних культурах ділиться на відрізки з ретельним його плануванням. Часу люди приписують «речову вартість: його можна «витратити, зекономити, втратити, надолужувати, прискорювати. Тим самим він стає системою, за допомогою якої підтримується порядок в організації людського життя»[3, с. 13].

Оскільки «монохронна» людина може в певний відрізок часу виконувати лише один вид діяльності, вона ніби прекриває доступ іншим особам, заклавшись у власному приватному світі. У процесі будь-якої діяльності носії такого типу культури не дозволяють їх переривати. Для «поліхроної» людини більш важливою дією є спілкування, а не прийнятий план дій, оскільки більш важливу роль відіграють міжособистісні стосунки і пунктуальності великого значення не надається. Їх пунктуальність залежить від взаємин, які вони можуть встановити з людьми на все життя. Люди поліхронної культури більше цікавляться особистими справами і часто змінюють свої плани.

2) Теорія культурних вимірів Г. Хофштеде [9].

Кожна людина під впливом соціального оточення, індивідуальних особливостей психіки та специфічних особливостей етнічної культури сприймає навколишній світ особливим чином. У дитячому віці формується переважна більшість соціальних моделей поведінки людини, бо вона саме в дитинстві найбільш сприйнятлива до процесів навчання. Як результат процесу мислення, поведінки, формування відчуттів є створення ментальних програм, що за допомогою вимірів культури досліджуються за чотирма показниками:

1. Дистанція влади (від низького рівня до високого) – порівняння культур за ступенем розподілу влади по різних рівнях організації та її концентрації.

2. Колективізм – індивідуалізм, які показують ступінь заохочення культури до соціального зв'язку в протилежність опору на власні сили та індивідуальній незалежності.

3. Маскулінність – фемінність. Г. Хофштеде наголошує на переважанні у національному характері певних рис. Цей вимір дає характеристику культур з чітко окресленою роллю статей.

4. Уникання невизначеності (від сильної до слабкої) – порівняння культур за ступенем допустимих відхилень від встановлених ними норм і цінностей [9].

Дані параметри культурних відмінностей за теорією Хофштеде дають можливість уникати можливих конфліктів при контактах з представниками інших культур і гнучко реагувати на несподівані дії партнерів по міжкультурній комунікації.

3) Теорія культурної грамотності Е. Хірша [8].

Ефективна міжкультурна комунікація може відбутися при достатньому рівні у культурній письменності. Цей рівень передбачає розуміння соціальної і психологічної ідентичності певної культури, її фонових знань та ціннісних установок. Щоб успішно володіти мовою, необхідно оволодіти глибоким знанням різних культурних символів даної національної культури. Культурна грамотність, за теорією Е. Хірша, «робить нас господарями стандартного інструмента пізнання і комунікації, таким чином дозволяючи нам передавати і отримувати складну інформацію усно і письмово, у часі і просторі» [8, с.2].

При пропорційній залежності між рівнями комунікативної, мовної та культурної компетентностей буде здійснюватися ефективна взаємодія і адекватне міжкультурне порозуміння.

Найбільш динамічним компонентом міжкультурної компетентності є культурна грамотність. Під нею розуміють постійне поповнення поточної культурної інформації. Але, поза комунікацією компетентність не існує. У конкретних ситуаціях спілкування в залежності від ролі і значення того чи іншого виду, Хірш подає кілька рівнів міжкультурної компетентності:

- Рівень виживання;
- Рівень для входження в чужу культуру;
- Рівень для забезпечення повноцінного існування в новій культурі, тобто її «привласнення»;
- Рівень для реалізації ідентичності мовної особистості повною мірою [8, с.7].

Розширення комунікації і мобільності, що призводить до швидкого зростання контактів між організаціями, групами і окремими представниками різних країн і культур, є однією з найяскравіших особливостей сучасності. Одним із проявів, а можливо, і причиною цього явища є прискорення технічного прогресу та глобальних політичних і економічних змін в суспільстві, що, як правило, зустрічається світовою громадськістю схвально. Набагато менш популярні, а часом і просто незрозумілі для багатьох є такі явища, як тенденція до підвищеного усвідомлення власної культури, заперечення відмінностей між культурами і етнічний сепаратизм. Саме ці наслідки зростання міжнародних відносин, що не відповідають духу просвітництва, знайшли своє відображення у тезах С. Хантінгтона про «зіткнення цивілізацій» [6].

Нині викладання іноземних мов у нашій країні, як і всі інші сфери соціального життя, переживає складний і важкий період переоцінки цінностей, докорінної перебудови, перегляду методів, завдань, цілей, матеріалів тощо.

Цими новими умовами є «відкриття» України, стрімке входження в світове співтовариство, переміщення і змішання мов і народів, абсолютно нові цілі спілкування, зміна відносин між іноземцями і представниками нашого народу.

На даному етапі взаємозалежність і тісний зв'язок викладання іноземних мов та міжкультурної комунікації є настільки очевидними, що немає потреби в розлогіх роз'ясненнях. На кожному занятті з іноземної мови здійснюється практика міжкультурної комунікації на перехресті культур,

тому що за кожним словом стоїть уявлення про світ, зумовлене національною свідомістю, і кожне іноземне слово є відображенням іноземної культури.

Останнім часом на вивчення іноземних мов з'явився небувалий запит у нашій країні. Несподівано для себе, у суспільстві викладачі іноземних мов опинилися в центрі уваги. Фахівці в різних галузях науки і техніки, бізнесу і культури мають потребу у негайному оволодінні іноземною мовою як знаряддям виробництва. Їх не цікавить вивчення теорії чи історії мови. Іноземні мови, а особливо англійська, їм потрібні виключно для функціонального використання в усіх сферах життя суспільства як засобу спілкування з представниками інших країн. Мотиви вивчення мов також змінилися, і в цьому світлі, докорінної перебудови вимагає методика їх викладання. Науковці пропонують увести спеціальність «лінгвістика і міжкультурна комунікація» для підготовки фахівців нового типу.

З огляду на вищесказане, головними завданнями у підготовці викладацьких кадрів можна назвати:

- 1) наукове обґрунтування та розробка методів навчання мов як засобу спілкування між представниками різних професій, як знаряддя виробництва у поєднанні з економікою, правом, культурою, різними галузями науки і сферами, що вимагають використання іноземних мов;
- 2) розробка моделі підготовки викладачів іноземних мов та фахівців з міжкультурного і міжнародного спілкування;
- 3) вивчення мов у синхронному зрізі, у широкому аспекті політичного, соціального, культурного життя народів, які спілкуються цими мовами.

Культурний бар'єр набагато неприємніший і небезпечніший мовного. Він небезпечний тим, що зазвичай культурні помилки сприймаються набагато болючіше, ніж мовні помилки. Відмінності культур не мають узагальнення в чіткості правил, як відмінності мов. Зазвичай носії мови з благодушністю зустрічають мовні помилки іноземців. Але, як правило, культурні помилки справляють негативне враження і не прощаються так легко.

Однак лише при зіставленні виявляються всі відмінності мов і культур. Ці розбіжності на рівні мовної картини світу не виявляються, і лексика різних мов виглядає оманливо еквівалентною, чим створюються великі труднощі на практиці при викладанні іноземних мов. Дана проблема виявляється тільки при порівняльному вивченні принаймні двох мов і, відповідно, культур – рідної та іноземної. Таким чином, у практиці навчання іноземних мов вона представляє підводний камінь, який не можуть розгледіти викладачі-носії іноземної мови, бо вони не знають рідної мови студентів.

Отже, для здійснення повноцінної міжкультурної комунікації необхідно подолати не тільки мовні відмінності, але й відмінності етнічного та соціокультурного характеру. Модель поведінки партнерів по комунікації вимагає знань про світоглядні уявлення іншого народу, цінності його матеріальної і духовної культури, моральні установки, релігію. Тільки поєднання мови і культури забезпечує ефективне та плідне спілкування.

У зв'язку зі стрімким входженням України у світове співтовариство викладання іноземних мов переживає складний період докорінної перебудови. Головним завданнями у підготовці викладацьких кадрів можна назвати наукове обґрунтування та розробку методів навчання мов як засобу спілкування між представниками різних професій, як знаряддя виробництва в усіх сферах, що вимагають використання іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гирц К. Интерпретация культур : пер. с англ. / К. Гирц. – М.: Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2004. – 560с.
2. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации / Т. Г. Грушевицкая. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352с.
3. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / А. П. Садохин. – М.: Высш. шк., 2005.– 310с.
4. Томахин Г. Д. США: Лингвострановедческий словарь / Г. Д. Томахин. – 3-е изд., стер. – М.: Астрель, АСТ, 2001. – 272с.

5. Тхорик В. И. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация / В. И. Тхорик. – М.: ГИС, 2005. – 258с.
6. Huntington, Samuel P. The Clash of Civilizations? – Foreign Affairs, Vol. 72, № 3, Summer 1993, P. 22-49.
7. Hall E. Hidden Differences. Studies in International Communication. How to Communicate with Germans / E. Hall. – Hamburg, 1983.– P.24.
8. Hirsh E. D. Cultural Literacy / E. D. NY, Hirsh. – 1988. – P.2.
9. Hofstede G. Cultures and Organisations. Software of the Mind / G. Hofstede. – L., 1991. – 325p.

Рябуха Тетяна Валеріївна,

старший викладач

Гостіщева Наталія Олексіївна,

асистент

Харченко Тетяна Іванівна,

асистент

Літературний текст як засіб формування міжкультурної компетенції майбутніх викладачів іноземної мови

Сучасна освітня парадигма пропонує перенесення акценту зі знаннєвого підходу до діяльнісного, особистісно-орієнтованого, що включає не лише набуття фундаментальних знань і практичних навичок, достатньо сприяючих входженню в професію, але й розвиток здібностей до самоосвіти, самовдосконалення, самоствердження, самовизначення, саморегуляції, досягнення поставлених цілей.

У багатьох країнах світу (США, країн Західної та Східної Європи, державах СНД) проводяться радикальні реформи освіти, засновані на міжнародному науковому, теоретичному і практичному досвіді, який